

За изучаването на правна информатика

доц. д-р Вихър Кискинов

I. Практиката. Хиляди юристи днес използват правни информационни системи в ежедневната си дейност.

Съдебната система разполага с правни информационни системи във всеки окръжен и районен съд. Осигурен е индивидуален достъп до тези системи за преобладаваща част от съдиите. Върховният касационен съд, Върховният административен съд, Върховната касационна прокуратура, голяма част от окръжните съдилища и прокуратури разполагат с развити компютърни мрежи. Информационните системи в тези мрежи са част от ежедневието на юриста. Новите методи за анализ на правната информация се превръщат в препоръчителна характеристика от професионалната квалификация на съдиите и прокурорите. През последните 7-8 години са проведени десетки квалификационни курсове за работа с правни информационни системи за съдии и прокурори.

Интернет категорично навлиза в практиката на юридическата професия. Основните потребители на правна информация или вече са изградили, или планират в непосредствено бъдеще да изградят собствени сайтове в Интернет.

Народното събрание повече от десетилетие прилага компютърна обработка на правната информация. Внесените законопроекти се публикуват в Интернет-сайта на Народното събрание. Създадени са нови форми за обществено обсъждане на законопроектите в средата на Интернет. Информационното осигуряване на законодателния процес е фокусът на разработвания нов информационен модел на парламента.

Държавната администрация разполага със съвременна компютърна мрежа, която свързва всички висши органи на държавно управление. Юристите на всички министерства ползват по няколко правни информационни системи. Законодателната програма на Министерския съвет, включваща текстове на по-значими законопроекти, се публикува за общ достъп в Интернет. Министерският съвет, всички министерства, включително Министерството на правосъдието, имат достъп до Интернет. Разработват се мащабни проекти за създаване на национални информационни системи.

Върховните съдилища вече реализират проекти за публикуване на своите решения в Интернет.

Правото на Европейския съюз, решенията на Европейския съд за правата на човека са свободно достъпни в Интернет и на практика това е единственият начин за запознаване с новите законодателни решения на европейското право.

Информационното общество, създавано въз основа на Интернет, поражда редица правни проблеми, осъзнаването и изследването на които изисква като задължителна предпоставка познаването на тази обществена реалност.

Преобладаващата част от българските правни информационни системи предлагат съдържанието си в Интернет. Днес българските юристи ползват информационни системи, съдържащи на практика всички действащи и отменени актове, цялата публикувана практика на върховните съдилища, арбитражна

практика, библиография, пълни течения на основните юридически списания – “Правна мисъл”, “Съвременно право”, “Търговско право”, “Държава и право”, “Юридически свят” и др. Голяма част от тази информация е достъпна свободно в Интернет. Най-големите бази данни в българското Интернет-пространство са тези с правна информация. Дори и беглото сравнение с други професии показва, че **няма област от науката и практиката в България, която да е така всестранно информационно осигурена, както правната наука и практика.**

Променя се **качеството на работата с правните информационни системи.** Младите юристи са впечатлени не толкова от възможността да получават чрез тях актуална правна информация, колкото от аналитичните функции на тези системи. Все по-ясно в тях се проявяват чертите на специализирани средства за систематизация и анализ на правната информация. Преимуществовата им като инструменти за прилагане на нови методи в правната наука и практика все повече излизат на преден план.

Нараства специализацията на правните информационни системи. Еволюцията им започва от възможностите на електронните носители да предоставят актуални нормативни текстове. Малко по-късно, в началото на 90-те години, правната общественост получи средства за търсене и създаване на извлечения от законодателството и съдебната практика по определени теми. Тези възможности вероятно са толкова впечатляващи, че днес владеят умовете на повечето потребители и служат като основен, ако не и единствен критерий за съпоставяне възможностите на различните правни информационни системи. От средата на 90-те години се откриха нови възможности. Благодарение на тях правната информационна обработка достига до средства за създаване на нормативни юридически конструкции, нормативни процедури и други подобни юридически явления. Днес правните информационни системи все по-ясно следват пътя на развитие, който води към създаване на **средства за систематизиране на правните знания.** Уникални са възможностите им за обективизиране на правните знания и за създаване на една обща среда за тяхното съществуване, изучаване и развитие. Пред прага сме на създаване на юридически бази знания в Интернет. За да се стигне до тяхното масово използване ще е необходимо време, но разгърне ли се, този процес ще породи, без каквото и да е преувеличение, нова познавателна ситуация в правото.

II. Необходимост от специализирано обучение. Това е част от настоящето и, несъмнено, бъдещото развитие на правните информационни системи. Логичният и неотвратим път на тяхната специализация налага познаване на новите, изцяло юридически методи, които те използват, за да постигнат специализираните си функции за запазване и развитие на правните знания. Нито общата информатика, нито отрасловите правни науки включват в своите научни и учебни цели създаване, прилагане и преподаване на тези нови юридически методи. Те са научна отговорност на правната информатика. Като се основава на общотероретичните правни знания и тяхната отраслова конкретизация, правната информатика е науката и учебната дисциплина, която целенасочено създава, изследва и преподава тези нови методи.

Изводът е очевиден – желаем ли системно и целенасочено изучаване на новите методи за работа с правната информация, ще преподаваме правна

информатика като учебен предмет, формиращ част от задължителната професионална квалификация на юриста.

Горният извод се подкрепя и от следните аргументи:

Преди всичко, информационната проблематика в правото притежава самостоятелна ценност, независима от развитието на инструменталните средства за обработка на правната информация. Правната информация е общотеоретична правна категория. Изводите от изследването на тази проблематика имат значимост за всички правни отрасли и всички проявления на правото. Тя обхваща материя от правотворчеството, правоприлагането, научните изследвания.

Второ, очевидна е тенденцията за преминаване на новите методи в отрасловите правни науки. Този преход сега става опосредствано чрез използване на правните информационни системи от специалистите на съответния правен отрасъл. Редица високо ценени систематизации на отрасловата правна материя като например сборници със съдебна практика, анотирани сборници с нормативни актове, инкорпорации и други подобни, сега имат свои значително разширени и обогатени електронни алтернативи, които са безспорна даденост в света на Правната информатика.

Трето, специализираните качества на съвременните правни информационни системи са достъпни само въз основа на специализирано знание, формирано чрез предварително обучение. Твърде съмнително в обосноваването си е твърдението, юристите ще се справят успешно с абстрактната материя на методите за организиране, обработка и използване на правната информация, разчитайки на самообучение. Ако юридическото обучение се деангажира от специализираната проблематика на правната информатика, сега и все повече в бъдеще ще проличава разликата между постиженията на практиката и възможностите на юристите да прилагат тези нововъведения.

Четвърто, не може да бъдат пренебрегнати изискванията на юридическата практика. След като информационните системи са ежедневие за юриста-практик, то грижата за неговата информационна подготовка следва да бъде не по-малка от грижата за подготовката му по всяка една отраслова правна дисциплина. Аргументи от рода на този, че разглежданата проблематика може да бъде овладяна чрез самоподготовка, са толкова достоверни, колкото същите твърдения, отнесени към отрасловите правни науки. Колкото самоподготовката е пригодно средство за овладяване на една отраслова правна наука, в същата степен тя е подходящ начин за овладяване проблематиката на правната информатика.

Пето, познаването на Интернет, българските и международни юридически сайтове, се превръща в част от задължителната професионална култура на съвременния юрист.

III. Наличните предпоставки. Пълноценното изучаване на правната информатика има своите предпоставки. Преди всичко, учебни курсове по дисциплината се четат повече от десет години. Проблематиката е систематизирана, съдържа теоретични обобщения, които далеч надхвърлят възможностите сегашните правни информационни системи, което е гаранция за перспективност на преподаваните знания. Налице са и материални условия в лицето на специализирани кабинети, информационни системи, достъп до Интернет.

IV. Дилемата “Правна информатика” днес изглежда така: **Първата**

възможност е запазване сегашния статут на правната информатика като изборна учебна дисциплина и по необходимост използване само на минимална част от съвременните ѝ постижения. Юридическото образование само при случай, но все по-често ще трябва да отговаря на неотложните обществени потребности за развитие на информационната правна проблематика. Съдебната система самостоятелно ще провежда практически курсове за допълнителна квалификация на съдии и прокурори, а образованието ще търпи основателни упреци за несъобразеност с потребностите на практиката. Правните информационни системи ще въвеждат новостите бавно, съобразявайки се с възможностите на практиката за възприемане и използване на непознатите ѝ методи. Информационните технологии ще навлизат в правните учреждения чрез метода на пробите и грешките. Юристите няма да са тези, които ще определят съдържанието и изискванията на новите технологии, защото няма да бъдат компетентни в тази материя. Примери в подкрепа на това твърдение са множеството неуспели проекти за информационни системи в съдебните учреждения през последните петнадесет години. Очевидни характеристики на правната информационна проблематика ще се осъзнават бавно и ще се преоткриват за всеки конкретен случай (както например бяха необходими повече от десет години за формулиране на твърдението, че законодателният процес е основа на информационния модел в Народното събрание). Неминуемо този път ще доведе до необходимост от обобщения, които не могат да бъдат други, освен теоретични.

Втората възможност предполага осъзнаване и преди всичко признаване теоретичната и приложна ценност на правната информатика. Научно отговорното поведение има достатъчно аргументи в подкрепа на тази позиция, от която непременно следва извода, че знанията по правна информатика са задължителна характеристика на юридическата професионална квалификация. Следващата стъпка е включване на правната информатика в списъка на задължително изучаваните юридически дисциплини в учебните планове на факултети, които имат необходимите предпоставки. Непременно следва да продължи процесът по създаване специалисти за целите на обучението и практиката, чието прекъсване съвпадна по време с преобразуването на правната информатика от задължителна в избираема дисциплина. И чак след това ще стане възможно включване на правната информатика като задължителна дисциплина в единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността “право”, с което ще се възстанови нейния първоначален статут.

Този е пътят, който юридическото образование следва да приеме, съобразявайки се с изискванията на времето.